

Slavko Batušić

Josip Nolli v Zagrebu

Kronologija repertoarja in Nollijeve dejavnosti v Hrvaškem narodnem gledališču

Ko je bila leta 1870 v Zagrebu odprta stalna hrvaška opera pod upravo skladatelja in dirigenta Ivana Zajca, je mesto prvega tenorja v novem ansamblu prevzel Fran Grbić (tako so pisali Gerbiča). S tem je stopil na čelo plejade slovenskih pevcev, ki že celo stoletje nepretrgoma zavzemajo prva in najuglednejša mesta v zgodovini hrvaške opere. Čez štiri leta se je kot lirski sopran vključila v ansambel Gerbičeva žena Milka Daneš, takoj za njo pa bariton Josip Nolli in v našem stoletju jim je sledila cela generacija izrednih umetnikov, kakor so — da omenimo samo najpomembnejše — Josip Križaj, Irma Polak, Ivan Levar, Rudolf Bukšek, Robert Primožič, tajnik opere in dirigent Mirko Polić, Marijan Rus, oba Mlakarja in nazadnje nenadkriljivi trio tenorjev, Josip Rijavec, Mario Šimenc in Josip Gostič in njihov današnji naslednik Noni Žunec. Vsi so delovali tudi na slovenskih odrih in številni med njimi so se proslavili tudi v velikih evropskih in ameriških metropolah, vendar so poglavitna in najplodovitejša obdobja njihove aktivnosti vezana le na Zagreb. Koliko priznanja in kakšne uspehe so dosegali v zagrebškem okolju, ni treba posebej poudarjati: sodijo med najzaslužnejše ustvarjalce tako slovenske kakor tudi hrvaške glasbene kulture.

O dejavnosti Josipa Nollija v Zagrebu se ni ohranila administrativna dokumentacija, korespondenca in podobno, temveč samo dve fotografiji in nekaj zapiskov. Vendar je v teatrološkem odseku inštituta za književnost in teatrologijo pri Jugoslovanski akademiji (prej arhiv Hrvaškega narodnega gledališča) ohranjeno izredno pomembno in stvarno gradivo, se pravi plakati vseh predstav, v katerih je nastopal Nolli, in po njih lahko natančno in po koledarju rekonstruiramo njegov repertoar in ugotovimo število in zaporedje nastopov. Razen tega je v zagrebškem dnevnem tisku in po revijah vse polno kritik in poročil o predstavah, pri katerih je sodeloval. Med njimi so — kakor je sploh v navadi — strokovne recenzije glasbeno izobraženih avtorjev, pa tudi stereotipni članki slučajnih časnikarskih reporterjev. Zato je razumljivo, da bomo pri navajanju kritik o Nolliju uporabljali le tisto gradivo, ki ga moremo glede na pisce imeti za resno in verodostojno, se pravi tudi objektivno.

V hrvaški teatrološki literaturi je prvi registriral dejavnost Josipa Nollija Nikola Andrić (»Spomen-knjiga Hrvatskog zem. kazališta«, 1895), ki v biografskem pregledu članov navaja tole:

Nolli Josip. Slovenski rodoljub i snažan bariton, koji je kod nas prvi put pjevao za pokus u lipnju 1875 [majhna netočnost: bilo je v maju, ne v juniju; op. p.], te je ostao tri godine član opere, a g. 1878 ostavi nas s Kašmanom. Godine 1881 pjevao je u Odesi.

Milan Ogrizović, prvi zgodovinar zagrebške opere (»Hrvatska opera 1870 do 1920), je zelo skop s podatki o Nolliju. Omenja ga mimogrede: »U sezoni 1877—78 dolazi našem kazalištu baritonista Slovenac Josip Nolli . . .« Ne omenja ga pri opisu prejšnjih sezon, navedeni podatek pa ne drži, ker je Nolli prišel v Zagreb že leta 1875. Ogrizović seveda navaja »slavlje najslavnije večeri« ob premieri Zajčevega »Nikole Šubića Zrinskega«, vendar ničesar o Nollijevi kreaciji glavne in naslovne vloge — preskočil je torej dve prejšnji leti njegovega delovanja v Zagrebu. Ravno tako tudi nič ne pove o njegovem gostovanju v letu 1880, šele ob povzetku vseh gostovanj v sezoni 1886—1887 pa pravi: »Gostovali su i nekadašnji naši stari članovi nakon lovorika u stranom svijetu: Sofija Kramberger i Josip Nolli u Zrinskom.«

Iz novejšega časa je v »dosjeju« Nolli v teatrološkem odseku tale sumaren biografski zapisek:

Nolli, Josip, glumac i pjevač (Ljubljana 1841—1902). Studirao pravo u Beču i pjevanje u Milanu. God. 1867 sodjeluje u Ljubljani kod osnivanja Dramatičnog društva i nastupa kao glumac; 1868 izdaje prvo slovensko djelo o kazalištu »Priročna knjiga za glediške diletante«. Angažiran 1875—78 kao prvi bariton zagrebačke opere, pjeva naslovnu ulogu na premijeri Zajčevog »Nikole Šubića Zrinskog«. Kasnije nastupa na Milanskoj Scali i drugim talijanskim gradovima, u Barceloni, Madridu, Pragu, Budimpešti, Petrogradu, Moskvi, Kijevu i Odesi interpretirajući tal. belcantistički repertoar. Posljednjih godina djelovao u Ljubljani kao redatelj in pjevački pedagog.

V slovenskih virih so podatki seveda obilnejši. Profil Nollija kot osebnosti, mladoslovenskega patriota in vsestranskega gledališkega umetnika, je orisal Filip Kalan v svojem »Obrisu gledališke zgodovine pri Slovencih« (»Novi svet«, 1949, št. 6, str. 572—573). Pa tudi tu je en sam stavek, ki se nanaša na Nollija v Zagrebu: »Tako je leta 1875 odšel v Zagreb, kjer je s Franom Gerbičem pomagal ustanavljati hrvaško opero . . .« Pri tem moramo spomniti, da je bila hrvaška opera takrat stara že pet let, zato je točneje, da je Nolli pomagal k njeni afirmaciji in še posebej — da tako rečemo — nacionalizaciji solističnega ansambla, v katerem so bili tedaj tuji pevci v pretežnem številu. Drži, da je bil Nolli ob svojem prihodu v Zagreb že v petintridesetem letu, se pravi, da ni bil več ne mladenič ne začetnik, temveč človek z zreliimi življenjskimi in gledališkimi izkušnjami. Kalan omenja: »opernega petja pa ga je navadil maestro Giovannini v Milanu«, vendar iz besedila ni razvidno, ali je Nolli študiral petje pred prihodom v Zagreb ali pa je po letu 1878 odšel v Milan, kjer se je izpopolnil in pri Giovanniniju preštudiral vloge v italijanščini v slogu tedaj prevladujočega belkanta, kar mu je hitro odprlo vrata italijanskih in drugih evropskih opernih hiš.

Nolli je prav gotovo prišel v Zagreb s solidno glasbeno izobrazbo in verziran v interpretaciji posameznih opernih arij, vendar še brez rutine v podajanju celotnih opernih vlog, ker za to v Ljubljani ni imel zadosti možnosti. A. Trste-

njak (»Slovensko gledališče«, 1892) ga navaja pri popisu članov Dramatičnega društva s tole vrstico: »Operni pevec pri Dramatičnem društvu od leta 1867 do 1875.« In pravi razen tega: Leta 1870 je učil v dramatični šoli deklamacije in predstavljanje v moškem oddelku režiser g. J. Nolli, avtor »Priročne knjige...« in tako naprej, kar je vse znano. Iz Trstenjakovih podatkov o ljubljanskem repertoarju vidimo, da so do leta 1875 dajali veliko nemških in francoskih operet, pa tudi Zajčevu »Mesečnico«, in da so pogosto peli arije in prizore iz posameznih oper (»Trubadur«, »Lucija Lammermoor«, »Afričanka« — pri tej izrecno omenjajo Nollijevo sodelovanje), kot opereto pa so uprizarjali poznejšo opero, Foersterjevega »Gorenjskega slavčka« (1872). Nolli se je s svojim sodelovanjem pri tem repertoarju pravzaprav pripravljal za svojo prihodnjo kariero opernega pevca; dokončno se je lahko izbrusil v Zagrebu, kjer je drugo za drugo prevzemal glavne vloge v celotnih izvedbah oper zelo velikega stilnega razpona, od Mozarta in Webra do Verdija, Gounoda in Nicolaia. Vse te vloge je študiral z Zajcem, ki je bil tudi izreden pedagog, da sta se tako študij kakor tudi stalno gibanje na odru kmalu pokazala v njegovi popolni pevsko-igralski zrelosti.

V Ljubljani se je sezona 1874—1875 končala 9. maja 1875. Čez nekaj dni je bil Nolli že na Hrvaškem.

Podatek o tem je v bibliografskem oddelku Jugoslovanskega leksikografskega zavoda v Zagrebu, kjer so registrirani vsi Nollijeви članki, objavljeni v slovenskem tisku (okoli 15 naslovov), in med njimi tudi tale: J. N[olli]: *Prva hrvatska pevska slovesnost v Sisku o binkoštih 16.—18. maja 1875* (»Slovenski narod«, 1875, št. 115). Pripomba: pisca ugotovil Anton Svetlina.

Nolli je torej opisal pevsko slovesnost v Sisku in na nji sodeloval, vendar ne morem natančneje reči, ali kot pevec, ali mogoče kot delegat iz Ljubljane, ali samo med gledavci, ker nimam pred seboj tega njegovega članka.

Prihodnji podatek pravi, da je kmalu potem prvič nastopil kot gost v zagrebškem gledališču.

Kako je prišlo do tega gostovanja, o tem ni ohranjena nikakršna arhivska dokumentacija. Lahko si pa mislimo, da je Nollijev sloves že segel do Zagreba in da ga je Zajcu priporočil njegov prijatelj Gerbič. Imamo pa dokaz o prvem gostovanju, in sicer plakat predstave z dne 29. maja 1875, ki nam v svoji običajni obliki vendarle pove vse najpotrebnejše.

Ta dan je bila benefična predstava operne pevke Matilde Lesić. S plakata je razvidno, da je bil prvotno na programu »Trubadur«, ker je na njem natisnjeno: »Radi nepredvidjene okolnosti nemože se danas naznačena opera 'Trovator' pjevati.« Namesto tega je bila postavljena na repertoar opera L. in F. Riccija »Krišpin in botra«. Na vrhu plakata piše z velikimi črkami: »Prvo gostovanje g. Nolli-a, člana dramatičnog društva iz Ljubljane.« Ali bi bil moral Nolli peti (seveda Luno) v napovedanem »Trubadurju« ali pa je bil povabljen, naj reši predstavo in prevzame vlogo Krišpina, tega ni mogoče ugotoviti. Prav gotovo je bila sprememba napravljena v naglici in v tisk vržen plakat »Krišpin in botra«, vendar premalo skrbno korigiran, da je pri osebi Krišpina ostalo ime »g. Novak« (češki bariton, tedaj član zagrebške opere), vestni zbiravec plakatov in gledališki kronist Nikola Faller, poznejši dirigent in direktor zagrebške opere, pa je prečrtal Novakovo ime in napisal Nollijevo. Vendar je bila Nolliju dana priložnost, da se je vsaj deloma pokazal kot Luna. Na plakatu je rečeno: »Poslije

Prvo gostovanje z **Nolli**-a, člena dramatičnega društva iz Ljubljane.

PREDSTAVA 157.

Ivan

OPERA.

predbranje.

Narodno zemaljsko kazalstvo v Zagrebu.

Danas u subotu dne 29. svibnja 1875.

pjevan će se:

u korist operne pjevačice

MATILDE LESIĆ

Krispino i kuma.

Fantastično-italijska opera u 3 čina, od F. M. Flaccio, pohvalin A. M. Buscán.
Glavna od L. F. Hiera.

Ravnatelj Ivan pl. Zajc. — Nadredatelj Josip Freudenreich.

L I C A.

Krispino de Tacheta, postolar G. Novak. — G. Rangl
Aneta, supruga nja M. Lesić. — G. Rangl
Ferdin, prijatelj G. Rangl. — G. Rangl
Muzičar, prijatelj i ljubavnik G. Rangl. — G. Rangl
Doktor medicine, šefica jekane i njih ožeta, Rodica i prijatelj Krispinov. — G. Rangl
I puk. — G. Rangl

Radu nepreviđljive okolnosti nemate se danas naznačena opera „Trovator“ pjevati.

Postoje drugog čina pjevat će z. Nollu arije sa zborom iz 2. i 3. čina opere „Trovator“.

Velikoslavno obilježstvo! K ovoj predstavi najljubidije pozivlje MAT

Ulazne cijene kao kod opere.

Kasa otvara se u 7. po6

Thank to 14. Gaj.

Nolli prvič kot gost v Zagrebu

drugog čina pjevat će g. Nollu arije sa zborom iz 2. i ensemble iz 3. čina opere „Trovator“.

O tej predstavi, pa tudi o Nollijevem gostovanju ni v zagrebških listih nobenih kritik, vendar si lahko mislimo, da je Nolli doživel pri publiku in pri Zajcu s svojim nastopom popoln uspeh, ker je bil septembra 1875 že spet povabljen na gostovanje. V tekoči sezoni 1874—1875 za to ni bilo več časa, ker se je končala že teden dni po omenjeni uprizoritvi »Krispina in botre«.

Po tedanji navadi je bil uradni začetek vsake nove sezone 1. oktobra. Če so igrali že prej, so temu rekli predsezona. Tisto jesen je trajala ta ves mesec september in v nji je Nollu gostoval tri večere, vsakokrat z debelimi črkami natisnjen na čelu plakata kot gost:

11. septembra 1875 — grof Luna v Verdijevem »Trubadurju«,

16. septembra 1875 — Valentin v Gounodovem »Faustu«,

23. septembra 1875 — Karel Peti v Verdijevi operi »Ernani«.

Na teh treh gostovanjih je dosegel tolikšen uspeh, da je bil takoj angažiran. S 1. oktobrom 1875 je postal član zagrebške opere in ostal v angažmaju prihodnje tri sezone, do maja 1878. Pri angažmaju je zamenjal baritonista Josipa Kašmana, Hrvata z otoka Cresa. Kašman je kasneje z največjimi uspehi pel po Italiji in Evropi, leta 1883 pa na slovesni prvi predstavi, ko so odprli Metropolitansko opero v New Yorku (»Lucija Lammermoor«). Bil je prvi bariton od ustanovitve zagrebške opere in priljubljen umetnik, vendar se je pogosto kaj sporekel z upravo, zlasti glede plače. Zato je tudi odšel iz Zagreba. To omenja L. d. H. (šifra ni razrešena) v članku »Uspomene na Josipa Kašmana« (»Obzor«, 1926,

št. 47), ko pravi: »I tako koncem svibnja 1875 ostavio je Kašman konačno Zagreb — ostavio duboku uspomenu s kojom so se morali boriti njegovi naslednici Josip Nolli, bivši odvetnik u Ljubljani, pa kasnije Mirski.«

Sezona 1875—1876

Kot na novo angažiran član je Nolli prvikrat nastopil 23. oktobra 1875 v naslovni vlogi Mozartove opere »Don Juan«. S plakata predstave je razviden kuriozum, da med osebami ni bilo nobenega pevca Hrvata: Chlostik, Novak in Anton so bili Čehi, Irma Ferenczy in Dalfy Madžara, Nolli in Milka Daneš Slovenca, Matilda Lesić pa Poljakinja iz Lvova.

Ni treba posebej poudarjati, kako je vloga Don Juana še danes pevski in igravski problem. Nolli jo je moral bolj ali manj improvizirati, ker mu niti Zajc pri tem ni mogel kaj prida pomagati. Zajc je pokazal svoje spoštovanje Mozartu že s tem, da je dal »Don Juana« na repertoar, vendar ni imel tankega čuta za Mozartov specifični stil, ker je prišel z milanskega, se pravi verdijevskega konservatorija. Na splošno so bile Zajčeve realizacije belkantističnega repertoarja bolj avtentične kakor neitalijanskih skladateljev, do katerih je bil sploh zelo rezerviran (v devetnajstih letih svojega upravnikovanja ni nikoli uprizoril Wagnerja, od slovanskih oper pa samo Smetanovo »Prodano nevesto« in Blodkovo enodejanko »V vodnjaku«). Nolli se je moral torej kot don Juan znajti, kakor je vedel in znal, razen tega pa se je moral »vojskovati« še s spomini na Kašmana. To opero so namreč prvikrat igrali 19. januarja 1875 in Kašman je desetkrat pel naslovno vlogo, kar je za tisti čas pomenilo svojevrsten rekord.

O reprizi »Don Juana« z Nollijem je napisal obširnejše poročilo muzikolog Franco Koch (bolj znan po pohrvačenem imenu Kuhač) v listu »Vienac« (1875, št. 46). Iz poročila je videti, da je bila prva predstava slaba, druga pa boljša, in to v gledališču ni kajpak nič novega. Kuhač pravi: »G. Nolli zadovoljio nam je taj večer svojim Don Juanom; on nije doduše bariton poput Beka, pa da pravo rečemo, ni poput Kašmana ali niti svojim pojavom niti pjevanjem ne vrijeda občinstva.« (v Kuhačevem posebnem načinu izražanja tale »ne vrijeda« pomeni sorazmerno zadovoljivo oceno, se pravi, da je bil dober). Ob koncu kritike je Kuhač ostro napadel interprete zaradi slabo govornje proze: »Niesi mogao razlikovati, nije li to više turski nego li ingleski — a prema tomu biješe Nollijeva hrvaština sâm biser i suho zlato...«

Ne glede na tako polovičen uspeh z don Juanom je Zajc postavil Nollija v repertoarju v ospredje in mu zaupal vrsto glavnih vlog pri reprizah in premierah, kakor vidimo iz popisa njegovih nastopov v sezoni 1875—1876:

W. A. Mozart, »Don Juan«: 23. oktobra, 2., 6. in 20. novembra, 14. in 28. decembra 1875, 22. januarja 1876.

G. Verdi, »Trubadur« (grof Luna): 30. novembra 1875, 11. in 25. marca 1876.

G. Donizetti, »Ljubljenska«, premiera (Alfonz Enajsti): 4. in 7. decembra 1875, 15. januarja 1876.

G. Verdi, »Ernani« (Karel Peti): 21. decembra 1875, 5. februarja 1876.

C. M. Weber, »Čarostrelec« (knez Otokar): 8., 11. in 29. januarja, 26. februarja, 27. marca, 9. aprila, 30. maja 1876.

O. Nicolai, »Vesele Windsorke« (Fluth): 12., 15. in 22. februarja, 2. in 14. marca, 25. aprila, 18. maja 1876.

I. Zajc, »Boisysjska čarovnica« (Grisaille): 7. marca, 1. in 8. aprila 1876.
F. Marchetti, »Ruy Blas« (don Sebastian de Bazan): 22. aprila 1876.
Ch. Gounod, »Marjetica« (»Faust«) (Valentin): 21. in 25. maja 1876.

Skupno 35 nastopov.

Kuhač je pisal samo še o premieri Donizettijeve »Ljubljenke« (ob koncu leta 1875 je nehal pisati operne kritike). Ob tej premieri je očital upravi (»Vienac«, 1875, št. 51), zakaj je vzela na repertoar to delo, ki je najslabša Donizettijeva opera — »žalibože i pjevačem nezahvalna muka.« »Ako je slavna uprava ikad razloga imala napisati priznanje g. Grbiću i gđi Lesički, to ga je imala ovaj put, jer bi se po svoj prilici toj operi u slavu zviždalo, da nije bilo napora i vještine njih dvoje. Gospoda Nollī i Chlostik pripomogoše im koliko mogoše...«

V začetku leta 1876 v »Viencu« ni bilo posebnih opernih kritik. Gledališko (dramsko) kroniko je še naprej pisal njegov urednik August Šenoa in tu pa tam napisal tudi misli o opernih predstavah, in navsezadnje je bil za to tudi kompetenten, saj je zadosti poznal glasbo. A kadar je pisal o operi, je vendar videl težišče v dosežkih v odrski realizaciji kot celoti, ni se pa spuščal v analizo glasbe ali petja. Zadovoljeval se je s sumarnimi ocenami in v njih Nollija večidel pohvalno omenja. Šenoa je bil še iz študijskih let v Pragi v tesnih prijateljskih stikih z Gerbičom, Gerbič pa z Nollijem in tako je vse tri vezala spontana solidarnost in enako gledanje na samo po sebi razumljivo in pristržno, ne frazersko hrvaško-slovensko vzajemnost, ki se je tedaj pomembno kazala v naporih zagrebškega gledališča, da bi dosegalo čedalje večje umetniške uspehe, ki naj bi bili skupen rezultat.

Sezona 1876—1877

Skupno 32 nastopov, med njimi tudi vrh njegove kariere v Zagrebu, naslovna vloga Nikole Šubića Zrinskega v najbolj priljubljeni Zajčevi operi.

G. Verdi, »Ernani« (Karel Peti): 16. avgusta, 27. septembra 1876, 8. in 10. maja 1877.

G. Nicolai, »Vesele Windsorke« (Fluth): 15. oktobra, 18. novembra 1876.

K. Kreutzer, »Prenočišče v Granadi«, premiera (Lovec): 21. in 25. oktobra, 22. novembra 1876, 26. maja 1877.

I. Zajc, »Nikola Šubić Zrinski«, prva izvedba (Zrinski): 4., 7., 11., 14. in 29. novembra, 12. in 26. decembra 1876, 9. in 23. januarja, 15. februarja, 3. aprila, 2. maja, 10. junija 1877.

G. Verdi, »Trubadur« (Luna): 26. novembra 1876, 7. januarja, 24. aprila 1877.

C. M. Weber, »Čarostrelec« (Otokar): 30. decembra 1876, 2. junija 1877.

Operni quodlibeti: 7. februarja 1877 (prizori iz »Fausta« in iz »Don Juana«), 17. aprila 1877 (prizori iz »Rigoletta«) in 24. aprila 1877 (prizori iz »Rigoletta« in iz »Trubadurja«).

G. Verdi, »Rigoletto« (naslovna vloga), Nollijeva benefična predstava 13. marca 1877.

O premieri »Nikole Šubića Zrinskega« je v »Viencu« (1876, št. 46) napisal obširno poročilo Šenoa. Kot kritik je bil znan po svoji neizprosni ostrini in skoposti s pohvalami, vendar je to pot brez zadržanosti registriral velik uspeh dela in uprizoritve, ki jo je publika sprejela z navdušenjem. »Pjevači i pjevačice, zborovi i orkestar odlikovahu se riedkom revnosti. Spominjem tu g. Nollija, koji je u istinu liepo pjevao, nu gdje-gdje junačnije igrao.« Pri tej zgodovinski

premieri sta z ravno takim uspehom sodelovala še dva Slovenca: Gerbič kot Juranić in njegova žena Milka kot Jelena.

Do zdaj je napisal najbolj izčrpno biografsko študijo o Zajcu dr. Antun Goglija (»Ivan pl. Zajc« v listu »Sv. Cecilija«, Zagreb 1931, št. 1—6, in 1932, št. 1—6). Seveda opisuje tudi triumf »Nikole Šubića Zrinskega« in navaja, da so bili pri premieri navzoči ban Ivan Mažuranić, minister za Hrvaško Koloman Bedeković, člani sabora, številni pisatelji, umetniki in zastopniki javnega življenja. Omenja velik uspeh pevcev z Nollijem na čelu, potlej pa navaja tudi statistične podatke o interpretih. Omenja, da je Nolli pel Zrinskega dvajsetkrat, a to ne drži popolnoma: dokler je bil stalno nastavljen, ga je pel sedemnajstkrat, potlej pa še štirikrat ob gostovanju leta 1880, se pravi skupno enaindvajsetkrat. Po tem je na prvem mestu med interpreti Zrinskega v prvem obdobju stalne hrvaške opere v stari gledališki stavbi na Markovem trgu.

Neposredno pričevanje o premieri je ohranil Nikola Faller (Moji dojmovi prigodom premiere Zrinskoga«, »Kazališni list«, 1933—1934, št. 7). Takrat je bil še gimnazijec, vendar navdušen za glasbo, ki jo je pozneje študiral pri J. Massenetu v Parizu in nazadnje prevzel funkcijo, ki jo je svoj čas opravljal Zajc — mesto direktorja zagrebske opere. Faller v svojih spominih zelo živo in slikovito opisuje ozračje v gledališču in bučen uspeh premiere in dobesedno pravi: »Zajc je poznavao svoj ensemble i svakome je za registar njegova glasa napisao partiju — Zrinskoga za Ljubljancana Josipa Nollia, koji je bio neka vrst tenora-baritona te se zato i ta partija kreće u visokim položajima, u kojima je Nolli upravo briljirao. — Iza zakletve u trećoj slici nastalo je neopisivo oduševljenje, aklamiranje i pleskanje. Zajc i solisti pojavili se na pozornici nebrojeno puta, bilo je cvijeća, vijenaca i letaka sa galerije...«

Vendar Nollijev prvi nastop v vlogi Rigoletta ni ostal čisto nič v senci Zrinskega. To je bil velik, vsestranski uspeh čedalje zrelejšega umetnika, da je Senoa lahko napisal (»Vienac«, 1877, št. 11): »G. Nolli, kojega je naše občinstvo punim pravom slavilo i kojega su vienci posve opravdali bili, pjevao je i prikazivao partiju ludaka dakako izvršno.«

Sezona 1877—1878

Skupno 41 nastopov (pet premier!), konec stalnega angažmaja v Zagrebu.

G. Verdi, »Ernani« (Karel Peti): 18. avgusta 1877.

G. Verdi, »Trubadur« (Luna): 9. septembra 1877.

G. Verdi, »Rigoletto«: 22. in 23. septembra, 17. in 18. novembra, 29. decembra 1877, 1. in 19. januarja 1878.

I. Zajc, »Nikola Šubić Zrinski«: 26. septembra 1877, 5. in 15. januarja, 27. aprila 1878.

G. Verdi, »Ples v maskah«, premiera (Renato): 2., 6., 13. in 20. oktobra 1877, 14. januarja 1878.

V. Bellini, »Mesečnica« (Sonnambula), premiera (grof. Rudolf): 30. oktobra, 4. in 6. novembra 1877, 8., 12. in 29. januarja 1878.

V. Lisinski, »Ljubezen in hudobija« (Obren): 8. in 11. decembra 1877.

G. Donizetti, »Lucija Lammermoor«, premiera (lord Ashton): 16. in 23. februarja, 3. marca, 9. aprila, 12. in 14. maja 1878.

Gj. Eisenhut, »Sejслав Jezni«, premiera (Sejслав): 10., 12., 13. in 17. marca leta 1878.

oprostna predstava gčne Ferenci - Vranović, gje Gerbićeve i gčne Vojačekove, onda g. Gerbića, g. Nollia i Vanzettia.«

Poslovalo se je torej šestero pevcev, tako rekoč vsi stebri opernega ansambla. Šenoa se je tega dotaknil z obširnim komentarjem (»Vienac«, 1878, št. 21), iz katerega je zaradi tolikih odhodov čutiti njegovo zaskrbljenost za prihodnost hrvaške opere: »Ne možemo toga događaja mükom minuti, jer se nalazimo tu u oči preokreta hrvatske opere. Ne znamo, sluti li ta promjena na bolje ili na gore... G. Nollia vrlo nam je žao. On odlazi, jer nije htio pod nikakvim uvjetima ostati kod našega kazališta, te traži svoju umjetničku i novčanu sreću u Italiji. Nadajmo se ipak od njegova rodoljublja — jer on nije samo slučajem Slaven — da će opet pohoditi ono mjesto, gdje je pod ravnanjem velevriednoga našega Zajca postao pravim opernim pjevačem i udario temelj onoj sretnoj budućnosti, koju mu od srca želimo.«

Tem besedam Avgusta Šenoe ni potreben komentar: Nollija je vleklo hrepenenje po novih okoljih in novih možnostih za potrditev zmožnosti, in tako je v gledališču od nekđaj.

Ne moremo pa tu mimo besed, ki jih je Šenoa napisal v slovo zakoncema Gerbićema. Milki je izrazil zahvalo »za umetniško vnemo in zgledno vedenje,« o Franu pa je napisal pravi panegirik na skoraj celem stolpcu. Omenja svoje osebno prijateljstvo z njim, sklenjeno med skupnim študijem v Pragi, in nakažuje, da je Gerbić zaradi tega prijateljstva prišel na angažma v Zagreb. Navaja, da je v hrvaščini pel repertoar z nad štiridesetimi glavnimi tenorskimi vlogami v operi. »Grbić je reć bi postao našim sugrađaninom, on je svojom solidnosti, svojim karakterom omilio celomu občinstvu. Tvrdo smo uvjereni, da će Grbić i opet tenorom hrvatske opere biti, da ćemo ga opet toli liepo pozdraviti, kako mu ganutim srcem doviknusmo: Sretan put! G. Gerbića sliedi naše štovanje, naše priznanje, naše prijateljstvo. Njegovo ime ostati će stalno u poviesti našega kazališta.« — Na koncu Šenoa ugotavlja, da so ga spoštovavci obdarili z venci in spominskim albumom in da mu je bil z odobritvijo vlade izročen dekret, po katerem je bil za svoje zasluge imenovan za častnega člana Hrvaškega deželnega gledališća.

Gostovanje 1880

Že po pićlih dveh letih je prišel Nolli, obogaten z izkušnjami, ki si jih je pridobil na italijanskih odrih, gostovat v zagrebško opero. V enem mesecu je nastopil enajstkrat. Na plakatih je natisnjeno s poudarjenimi ćrkami: »Gostovanje g. Josipa Nollia, baritona iz Milana.« Repertoar je bil takle:

I. Zajc, »Nikola Šubić Zrinski«: 6., 8., 15. in 22. aprila 1880.

G. Verdi, »Ples v maskah«: 10. in 17. aprila 1880.

Ch. Gounod, »Faust«: 24. aprila 1880.

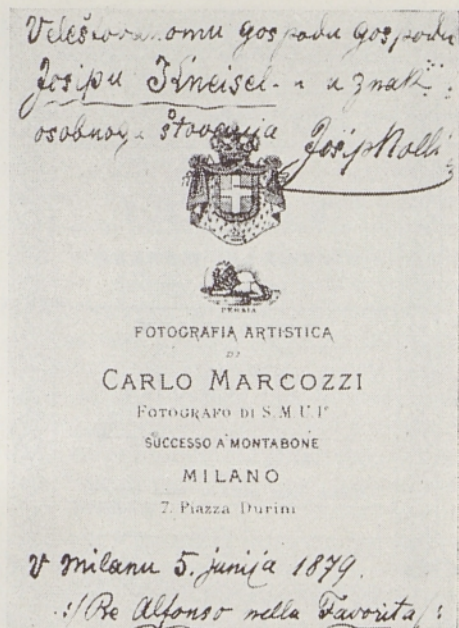
G. Verdi, »Rigoletto«: 25. aprila in 1. maja 1880.

G. Mayerbeer, »Afrićanka« (prvić v vlogi Nelusca): 28. aprila 1880.

Prizori iz »Afrićanke«, »Trubadurja« in »Plesa v maskah«, poslovilni večer: 4. junija 1880.

Tudi to pot je Šenoa pisal o njem v »Viencu« (1880, št. 18): »Naš vriedni gost g. Josip Nolli pjevao je u operah... [jih po vrsti navede]. U svih operah je pokazao, da je znatno napredovao i u pjevanju i u prikazivanju. Zrinskoga pjevao je četiri puta. Obćinstvo počasti ga svaki put burnim pljeskom. U ‚Afrikanki‘ uvidiše istom Zagrebćani, što je partija Neluska, koju odpjeva g.

J. Nollu v vlogi Alfonsa v operi *Favorita*, na hrbtni strani slike posvetilo intendantu Josipu Kneiselu

Nollu majstorski. Nadamo se tvrdo, da će g. Nollu opet postati članom hrvatske opere za buduću sezonu.«

Vendar se to ni uresničilo. Nimamo nobenih podatkov, ali so bila v tem smislu kakšna pogajanja. Drži, da je spet odšel po svetu in da so ga v Zagrebu slišali šele po šestih letih. — To je bila hkrati tudi zadnja kritika, ki jo je o Nolliju napisal August Šenoa; ta je namreč prihodnje leto umrl.

Gostovanje 1886

Repertoar:

Gj. Eisenhut, »Sejstlav Jezni«: 10., 15. in 18. novembra 1886. Na plakatu za tretjo predstavo je rečeno: »Između 2. i 3. slike pjevati će g. Nollu veliku ariju iz opere ‚Krabuljni ples‘ od Verdia.«

Mešan večer: 25. novembra 1886. Nollu je najprej zapel recitativ in arijo iz tretjega dejanja opere »Ernani«. Sledila je igra v dveh dejanjih, »Revni marki« Dumanoira in Lafargua; Nollu je po prvem dejanju zapel romanco iz Mayerbeerove opere »Dinorah«. Na koncu so odigrali 5. in 8. sliko iz opere »Nikola Šubić Zrinski«. Na plakatu je rečeno: »Ovom se predstavom opršta g. Josip Nollu sa slavnim občinstvom.« In v resnici se je dokončno poslovil, ker po tistem ni nikoli več nastopil v Zagrebu.

O tem gostovanju je izšla v »Viencu« (1886, št. 47) obsežna recenzija, ki sicer ni podpisana, vendar je popolnoma gotovo, da jo je napisal tedanji urednik »Viencia« Vjekoslav Klaić. Po stroki je bil zgodovinar, vendar je imel tudi popolno glasbeno izobrazbo; napisal je več pomembnih del s tega področja in

Neposredno
Predstava 42.
Neposredno

Izvanredno predloženo.

Narodno zemaljsko kazalište u Zagrebu.

Danas u četvrtak 25. studenoga 1886.

Kao to predstava se zove

PROLOG:
ERNANI

L. VERDI
N. NOLLI

SIROMAŠNI MARKEZ.

Redatelj g. Nikola Milan.

Danas petak 26. studenoga

DINORAH

L. WOLFFEN
N. NOLLI

Pjevač drugo g. N. NOLLI

ZRINJSKI

L. J. NOLLI

Operna skladateljica žena g. IVAN JE ŽAR

Ovom se predstavom oprema g. J. NOLLI sa slavnim obćinstvom.

Cienc kao obično kod opere.

U subotu 27. studenoga pjevat će se: „MACBETH“

Kasa se otvara u 6: početak točno u 7 sati.

25. novembra 1886 je zadnjokrat
pel v Zagrebu

je bil tudi ravnatelj zagrebškega Glasbenega zavoda. Iz te recenzije izvemo, da je dirigent in skladatelj Gjuro Eisenhut slavil petindvajsetletnico umetniškega dela in da so ob tej priložnosti znova dali na repertoar njegovo opero »Sejslava Jeznega«, v kateri je Nollli leta 1878 pel naslovno vlogo; da bi bila zagotovljena kar najboljša uprizoritev, so ga znova povabili na gostovanje. O tem je v »Viencu« zapisano: »Samoga je Sejslava pjeval g. Nollli, koji je prije kojih deset godina bio stalnim članom naše opere. U g. Nollija još je uvijek zvonko grlo, pa kako je od onog doba pjeval na mnogim čuvenim glumištima, lako je razumjeti, da je sada kud i kamo savršeniji glumac nego je bio prije. Tako se u njega ujediniuje ugodan glas s ukusnom i promišljenom igrom, pače se može reći, da je g. Nollli upravo sada u naponu svoje snage, premda su mu niži glasovi očevidno izgubili nješto malo predašnje gibkosti i izrazitosti. G. Nollli je bio prošle godine na odeskoj operi, a sada će u Lavov. Prije nego će onamo, odazvao se želji svoga prijatelja g. Eisenhuta da pjeva Sejslava, jer da nije njega, ne bi se jamačno pjevalo Sejslav. Žalimo samo, što je g. Nolliju odmjereno prekratko doba, te ne može izaći pred obćinstvo još u kojoj drugoj partiji. Željeli bismo ga poimence vidjeti u Verdijevim operama Krabuljnom plesu ili Rigolettu. I ovako smo mnogo dužni g. Nolliju za krasan užitak, koji nam je podao lijepim svojim pjevanjem.« — Naj omenimo, da je bil Nollli prvi, potom pa tudi zadnji Sejslav na zagrebškem odru.

*

Zagreb ni nikoli pozabil Nollija; zmeraj so ga omenjali kot prvega in najboljšega Zrinskoga. Njegove izredne umetniške kvalitete in domoljubne zasluge je dobro poznal intendant dr. Stjepan Miletić. Ko so leta 1895 organizirali

kolektivni obisk Slovencev v novem zagrebškem gledališču, je Miletić izrazil željo, naj bi ob tej priložnosti nastopil Nolli, vendar se to ni uresničilo (o tem glej podatke v mojem članku »Stjepan Miletić in Slovenci«, »Dokumenti« 1965, št. 5, str. 183—184). Vendar se Miletić ni odpovedal misli, da bi Nollija pripeljal v Zagreb. V njegovem pismu ljubljanskemu intendantu Plantanu z dne 10. novembra 1895 (o katerem pišem v omenjenem članku) je tudi tale odstavek, ki dotlej še ni bil objavljen: »A sada, velecijenjeni prijatelju i kolega, glede gostovanja g. Nollia. Naš je bariton obolio te sam u silnoj neprilici, pa biste me silno obvezali i veliku uslugu učinili, kad biste gospodinu Nolliju dozvolili da 13. i 14. o. mj. dođe gostovati u ‚Luciji‘ kao Ashton i u ‚Zrinskom‘. Prvu partiju mogao bi pjevati na slovenskom ili talijanskom, a Zrinskoga, naravski, hrvatski. Ako pak ne bi bilo nikako moguće za oba dana g. Nollija pustiti, a ono molim bar za 14. za Zrinskoga dozvoliti. Nadam se pouzdamo da ćete velecijenjeni gosp. kolega, mojoj molbi već obzirom na bratsku uzajamnost ovih dvaju umjetničkih zavoda kao i našem ličnom prijateljstvu ako je ikako moguće zadovoljiti. Molim za dobrohotni telegrafički odgovor. Primite uvjerenje moga osobitoga poštovanja i srdačno prijateljstvo Vašega odanog Vam intendanta kr. zem. kazališta S. Milleticha.«

Nadaljnja korespondenca, se pravi morebiten Plantanov odgovor, ni ohranjena. Drži, da Nolli ni prišel na predlagano gostovanje in da ga v Zagreb ni bilo nikoli več. Mogoče tudi iz intimnih razlogov in zaradi umetnikove avtokritičnosti: takrat mu je bilo že štiriinpetdeset let in so glasovne možnosti že prešle zenit, zato najbrž ni maral razočarati publike, ki je ohranila o njem najlepše spomine iz časov njegove umetniške zrelosti in slave.

Zagrebško gledališče hrani v svoji knjižnici njegovo mladostno delo »Poročna knjiga za glediške diletante«. Od kod jo je dobilo, ni mogoče ugotoviti, vendar mu jo je mogoče on sam podaril. Očitno je že zelo zgodaj prišla v knjižnico, ker ima staro inventarno signaturo 194/B-70.

V omenjenem bibliografskem oddelku Jugoslovanskega leksikografskega zavoda so registrirani vsi nekrologi, ki so bili ob Nollijevi smrti 1902 objavljeni v listih »Soča«, »Laibacher Zeitung«, »Ljubljanski zvon«, »Slovenski narod« in »Slovan«. V zagrebških listih niso takrat o Nolliju napisali niti besedice.

Prevedel -om-

Josip Nolli à Zagreb

L'auter étudie l'activité de Josip Nolli (1841—1902), chanteur slovène d'une renommée mondiale, au Théâtre national croate de Zagreb. Nolli arriva à Zagreb en 1875, possédant une solide formation musicale et versé dans l'interprétation des airs d'opéra, mais sans expérience suffisante dans l'interprétation des rôles entiers, puisque son activité à Ljubljana où il avait été de 1867 à 1875 chanteur de la Société dramatique, ne lui offrait pas assez de possibilités dans ce domaine.

Après ses premiers succès en mai et septembre 1875, il obtient en octobre un engagement permanent. Au cours de sa première saison 1875/76 il chanta 35 fois. La saison suivante 1876/77 représente le point culminant de sa carrière à Zagreb (32 représentations); il chanta notamment le rôle de Nikola Šubić Zrinski lors de la création de l'opéra du même nom de Ivan Zajc, et le rôle de Rigoletto dans l'opéra de Verdi. Dans sa dernière saison de Zagreb 1877/78 il chanta 41 fois. La critique loua surtout sa voix de ténor-baryton, son chant et sa belle prononciation du croate.

Après son départ de Zagreb, Nolli y revint en avril 1880 où il chanta 11 fois, et en novembre 1886 pour 4 représentations.